

REDACTIE: E. HEIMANS, ROZENGRACHT 63,

EN

JAC. P. THIJSSSE, VONDELKADE 75.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

Prijs per jaar f 3.60.

DE HALSBANDDIKKOP.

Eene eigenaardige afdeeling der dagvlinders wordt gevormd door de zoogenaamde dikkopjes. Eene soort daarvan wil ik wat nader voor het voetlicht brengen. Sta me toe vooraf een weinig systematiek te geven:

de orde der vlinders wordt verdeeld in:

onderorde I: dagvlinders (Rhopalocera);

onderorde II: nachtvlinders (Heterocera).

De dagvlinders zijn weer in twee afdeelingen gescheiden, n.l.:

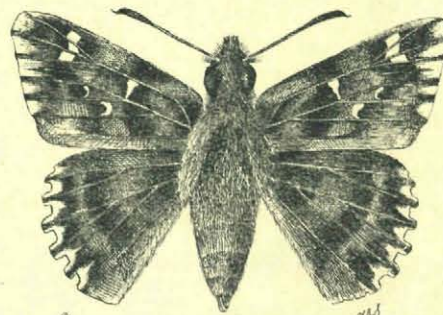
onderorde I^A: Papilionina;

onderorde I^B: Hesperina.

Gelukkig, we zijn er; zoo'n hapje is wat droog en dus niet aangenaam te verwerken. Die Hesperiden nu, dat zijn de „Dikkopjes.“ Zij vormen zoo op het oog en ook naar den bouw der pooten en den vorm der pop den overgang van de dag- tot de nachtvlinders, maar naar hunne levenswijze blijken ze echter dagvlinders. Zij beminnen het licht en de zon; een regenachtige dag maakt ze uit hun humeur; dan zitten ze gemelijk en stil aan de onderzijde van het blad van eene of andere lage plant; want ze zoeken het dicht bij den grond; eene hooge vlucht nemen ze niet.

Die onderorde I^B telt in ons land maar eene familie, die we de Hesperidae noemen. Van deze familie heet een genus *Syrichthus* en eene soort

daarvan *Syrichthus malvarum*, die ik zoo vrij ben in het Hollandsch te benoemen als „de Halsbanddikkop.“ Hier is het portret van ons dikkopje.

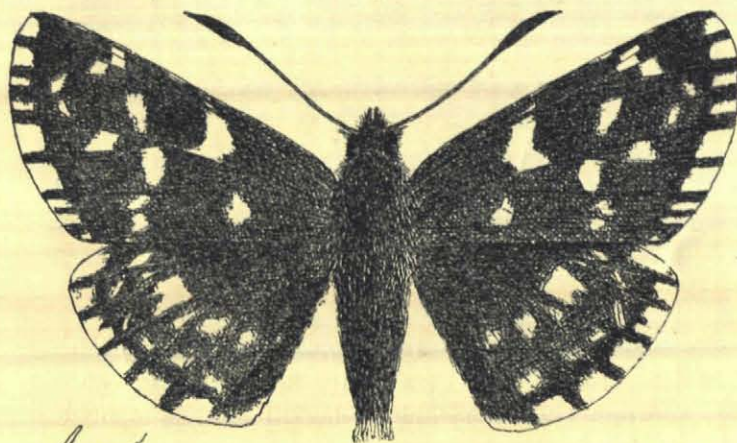
Halsbanddikkop (*Syrichthus malvarum*),
nat. gr., orig. naar opgezet ex.

Zoals hiervoren reeds opgemerkt is, hebben de Hesperiden eene gedaante, die afwijkt van de gewone type der andere dagvlinders; deze hebben in het algemeen een slank lichaam met groote, meestal kleurig geteekende vleugels. De Hesperiden zijn zwaarder van vorm; kop en romp zijn forscher, de vleugels kleiner. In verband hiermede is de vlucht meer nachtvlinderachtig: de vleugelslag is sneller dan bij de Papilionina. De zuiger is, zooals trouwens bij alle dagvlinders, goed ontwikkeld en wordt in de rust opgevoerd.

De sprieten zijn onbehaard doch beschubd en aan de einden geknopt. Ook de oogen der Dikkopjes zijn onbehaard, maar omgeven door eene rand van stijve haren. Daarom spreekt men van bewimperde oogen. Vooral bij de inplanting van de sprieten bevinden zich bosjes van die stijve en vrij lange haren, welke den kop, die toch al breed en ruig is, nog dikker doen schijnen.

Ieder die vlinders opzet, weet, dat bij het ophalen der voorste vleugels de achterste vaak van zelf medegaan, vooral bij versche exemplaren. Dat komt door het vleugelverband! Bij de nachtvlinders bevinden zich n.l. aan den voorrand der achtervleugels haakjes, doch bij de dagvlinders niet. Bij de Hesperiden, die we hier beschouwen, grijpt het stevige, omgebogen wortelgedeelte van den voorrand der achtervleugels in de ruimte tusschen twee aderen van de voorvleugels.

De algeheele kleur van den Halsbanddikkop is zwartachtig bruingroen; de voorvleugels dragen een zestal zeer duidelijke, hoekige, witte vlekken. De achtervleugels zijn getand en de franje ervan eenigszins licht en donker geblokt. De naaste verwant *Syrichthus malvae* L. (de aardbeziën-dagvlinder, Sepp.) heeft veel meer vlekjes op de voor- en achtervleugels, terwijl ook de franje van beide vleugelparen duidelijk wit en zwart geblokt is. Deze vlinder is gelijkmatig veel donkerder, en ook kleiner dan de Halsbanddikkop. Men vergelijkte beide afbeeldingen.

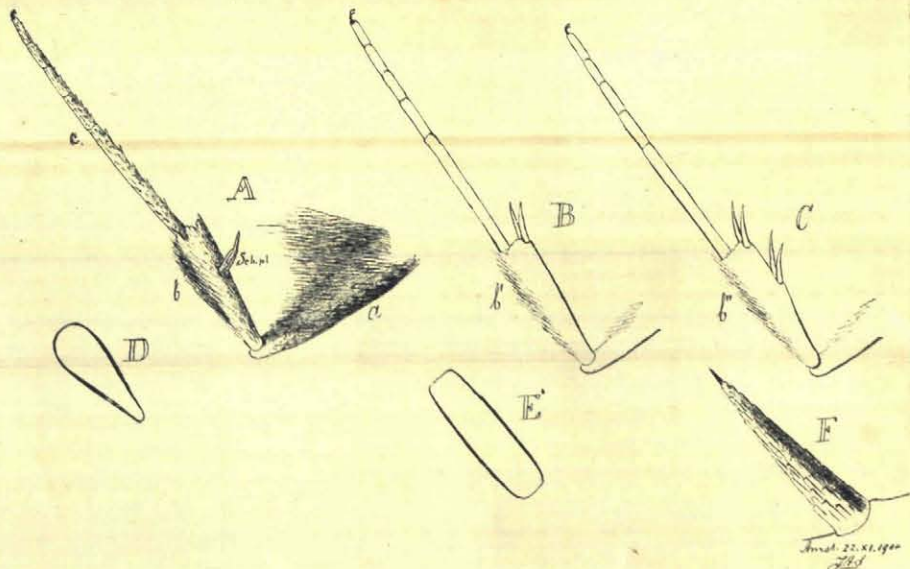

Annot
3.XII.1900
J.H.S.

Syrichthus malvae L. (de aardbeziën-dagvlinder, Sepp.).
× 4, orig. naar opgezet exempl.

De voorschene van alle Hesperiden hebben eene z.g.n. scheenplaat, waardoor zij weer overeenkomst

met de nachtvlinders toonen. Het is een beweegbaar uitsteeksel, waarvan de functie onbekend is. Meestal ligt de plaat meer tegen de scheen aan, en daaronder is eene inzinking met stijf vastzittende schubben; misschien is daar eene uitmonding van klieren. Ligt er ook een orgaan? de lezer weet, dat

- A voorpoot van *Syrichthus malvarum*;
a = dij, beschubd en lang behaard;
b = scheen, beschubd, behaard en van scheenplaat voorzien (zie Sch.pl.), geen sporen;
c = tarsen, beschubd en gestekeld;
B middenpoot van idem;
b' = middenscheen, met één paar sporen;
C achterpoot van idem;
b'' = achterscheen, met twee paren sporen;
D sterk vergr. schub van de tarsen;
E idem van scheen en dij;
F sterk vergr. spoor, met schubben;
vergr. en teekening orig.

bijv. bij de Sabelsprinkhanen de voorschene dragers zijn van 't gehoorzintuig.

Afgezien van de reeds genoemde scheenplaat is het verschil tusschen voor-, midden- en achterpooten duidelijk door de sporen. De voorscheen bezit er geen, de middenscheen één paar en de achterscheen twee paren. De sporen zijn beweeglijk en dienen tot steun van de tarsen. Zoo'n vergrootte spoor (zie F) met hare bedekking van schubben ziet er eigenaardig uit. De dijen zijn lang behaard.

De halsbanddikkop is niet zoo bijster algemeen; toch was ik in den zomer van 1900 zoo gelukkig er een zevental te bezitten plus nog eenige rupsjes, die...., doch laat ik geregeld vertellen. In het laatst van Juli en de eerste helft van Augustus was ik te Stavenisse, een plaatsje alleen in Zeeland en den omtrek er van bekend. De vruchtbare kleigrond wordt door den landbouwer, of juister gezegd door zijne arbeiders, met noeste vlijt bewerkt, en geen plekje bijna is ongecultiveerd. Waar vroeger langs slootkanten en landdrenen knotwilgen, elzen

of doornstruiken nog wel eens groeiden, daar zijn die als onnutte, neen, als schadelijke medeëters van den bemesten grond gerooid. De gansche polder, door dijken ingesloten, is in den winter een toonbeeld van naaktheid; de hier en daar verspreide boerderijen schijnen u toe als oasen in eene woestijn. Lente en zomer herscheppen die doffe naaktheid in blijde volte. Akkers met golvend graan wisselen af met groene velden van aardappelen, boonen, en vooral suikerbieten. Hier en daar gaat de neus te gast op de zoete geuren, die uit de klavervelden u tegenwaaien, terwijl het oog geniet van de schoone kleurencombinatie, die het groen der bladeren vormt met het violet der klaverbloemen. Bijen en hommels garen daar honing en snoepende vliegen zoemen er bij honderden rond. Toch is niet overal de mensch aan het hakken en nivelleeren geweest. Eén wegje is er nog, dat in zijne ruwe wildheid doet denken aan sommige landdrevén in de oudere en hoogere deelen van ons land.

Daar nu groeien nog eenige hoogstammige iepen en een enkele verdwaalde eik. De zijkanten van dien weg zijn nog bezoomd door wilgen en elzen hakhout; doornstruiken wisselen er af met braam en egelantier. Als er op entomologisch gebied iets te vinden was, moest het daar zijn. Wilg, els, doorn leverden niets; wel zag ik eene fraaie atalanta op een wilgenblad rusten en vloog een polychloros langs de iepekronen, doch de eerste was te vlug, de laatste bleef te hoog. Dan maar eens in het ruig op den grond en langs de sloot gesnuffeld; witjes en blauwtjes joeg ik op van de bloemen, en *Epinephele thitonus* van de struiken, maar ze mochten vrij hun leventje leven.

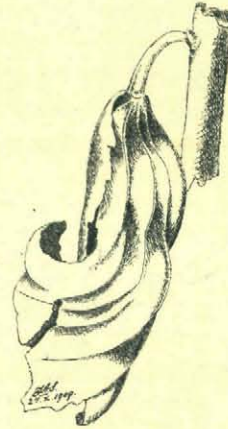
„Kijk, daar langs dien slootkant, wat prachtige klokvormige bloemen van *Althaea officinalis* L. Zoo'n bloem is toch mooi en wat viltig zijn die bladeren. Daar is er een omgekruld en half dicht gevouwen. Zeker een spinne-schuilplaats. Spinnen zijn ook wel mooi en zoo nuttig: ze verslinden heel wat van die hatelijke vliegen en muggen.“

Zoo ongeveer was mijn gedachtengang, terwijl ik werktuigelijk het blad plukte en open maakte.

Wat is dat! Dat is geene spin, het is een rupsje en een fraai diertje ook! Met plotseling opgewekte belangstelling opende ik nu voorzichtig het blad geheel; het rupsje kromp zich in; het wilde zich zeker klein maken of had het last van het plotseling intredende licht. Ik weet het niet en ik dacht er ook niet verder aan. Hoeveel pooten heeft het diertje: „drie, vier, zeven, jawel, eene echte rups, hoor!“

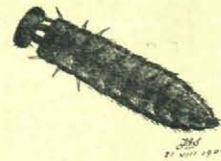
Vorzichtig werd het blad met zijnen kostbaren inhoud in een doosje geborgen. Wat het toch voor een vlinder mag worden? Laat ik me daarmee niet kwellen. Liever maar verder zoeken. Aan

een anderen struik hing een tweede omgekruld blad, dat echter daar, waar de steel in de blad-

Dichtgevouwen blad van *Althaea* off. L.,
waarin de rups van den Halsbanddikkop leeft.
Nat. gr. orig.

schijf gaat, doorgebeten was. Dat was nu merklijk van eene spin. Na eenige mistastingen kon ik reeds van buiten aan het blad zien of het door de begeerde rups samengerold was; want al zulke bladeren vertoonden het hiervoren afgebeelde type, natuurlijk op velerlei wijzen gevarieerd. Na een half of heel uur zoeken, dat weet ik zelf niet, want de tijd gaat zoo snel, wanneer we met opgewektheid iets verrichten, was ik een vijftal rupsjes rijk. Nu nog wat voedsel medegenomen en dan naar huis; evenwel niet zonder me zelf beloofd te hebben, den volgenden dag daar nog eens heen te gaan.

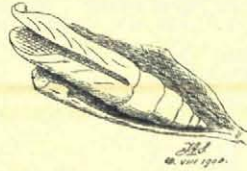

Rups van den Halsbanddikkop (*Syrichthus malvarum*).
orig. vergr. ($\times 1\frac{1}{2}$).

Ik heb het contereitsel van de rups gemaakt. De teekening geeft vrij goed de kleur weer; want deze is leigrijs met eene eenigszins bruine gloed. Het lichaam is vrij rolrond en in het midden wat dikker, terwijl het naar achter spits uitloopt. Eene sporadische beharing op lijf en kop valt onder de loupe waar te nemen. Doch het kenmerkendst is zeker wel het fraaie geel-wit met zwart geblokte halsbandje. De blokjes steken duidelijk en sclerp af; van ineenvloeien der kleuren is geen sprake. Over den rug loopt eene iets donkerder lijn. Wie de rups ziet, zal zeker den naam van „Halsbanddikkop“ voor den vlinder gepast vinden.

Den 31^{en} Juli, zegt mijn notitieboekje, vond ik op eene bloem, langs den meergemelden weg, eene afgevlogen kapel, een dikkopje, dat was terstond te zien. Een vaag gevoel zei me: „dat is nu de vlinder, van welke ge de rups gevangen hebt. —“ Eigenlijk dacht ik het alleen maar, omdat het

diertje gevangen werd dicht bij de vindplaats der rupsen, waarbij dan nog kwam, dat èn rups èn vlinder me beide onbekend waren. Den eersten Augustus ving ik terzelfder plaatse weer zoo'n dikkopje, maar nu gaaf. Het prijkt in mijne verzameling en tekening I is er eene afbeelding van. Tevens vond ik nog vier rupsjes en drie popjes.

Ledige huls van een' Halsbanddikkop op een gedeelte Althaea-blad. Het bovenste deel van het blad is weggesneden om de pop beter te doen zien. Orig. vergr. ($\times 1\frac{1}{2}$).

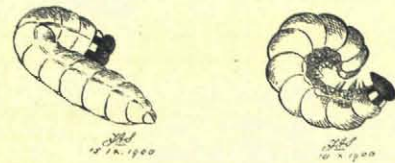
Ook de pop (dat bleek me bij het uitkomen) was van den Halsbanddikkop. De rups verlaat haar blad dus niet, om in den poptoestand over te gaan. Alleen is het blad, waarin de pop zit, wat steviger toegesponnen. De grondkleur van de pop is zwart-bruin; zij is geheel blauw berijpt of bewaasd, slank van vorm en gelijkt veel op die van eenen nachtvlinder.

Sommige rupsjes zijn spoedig tot poppen geworden en leverden met de gevondene, achtereenvolgens de vlinders tot het eind van Augustus of het begin van September. Toen de eerste imago verscheen, was dat voor mij het bewijs, dat ik gelijk had gehad, met de op 31 Juli en 1 Aug. gevangen vlinders voor nakomelingen te houden van de hiervoren beschreven rups. Dat maakte me evenwel niet veel wijzer en ik constateerde dan ook alleen, dat op 31 Juli van dezelfde soort te vinden waren, rups, pop en vlinder.

Hierboven zeide ik „sommige“ rupsen zijn spoedig verpopt, en op dat aangehaalde woord mag wel de nadruk gelegd worden, want zes larven hebben haren staat niet veranderd. Evenwel hebben ze na 17 Augustus ook niet meer gegeten; ze hebben hun blaadje wat vaster toegehaald en hopen zóó den winter door te komen. Er was er één bij, die in den hoek van de doos, waarin ze bewaard werden, eene soort hangmatje van geel spinsel met wijde mazen heeft vervaardigd. Den 17^{en} September waren ze alle nog goed gezond en ik beproefde of mijn vriendje uit de hangmat iets eten wilde. Daartoe zette ik hem voorzichtig op een versch Althaea-blad. Om hem niet te storen, sloot ik de doos weer. Toen ik een paar dagen later onderzocht, of hij smakelijk gedineerd had, bleek mij, dat hij zijn maal niet had aangeroerd, maar merkte tevens op, dat hij weer kalmpjes in zijn mandje lag. Den 15^{en} September en den 10^{en} October heb ik hem nog eens geportretteerd, om te doen zien in welke houdingen hij zijne rust geniet.

Natuurlijk wist ik den 10^{en} October reeds lang

wat de wetenschappelijke benaming van het hier beschreven dikkopje is. „Berge“ en „Hoffmann“,

Overwinterende rups van den Halsbanddikkop, orig. vergr. $\times 1\frac{1}{2}$.

twee welbekende Duitse werken over Macrolepidoptera, brachten me spoedig op de hoogte. De heer dr. J. Th. Oudemans was zoo welwillend nog eenige vlinder- en rupsenboeken voor mij na te slaan.

Snellen zegt: „de vlinder in Mei en Augustus. De rups.... heb ik eens gevonden in September; zij overwinterde volwassen in een spinsel, dat zij in het begin van Mei dichter maakte, en verpopte in de tweede helft dier maand. „De pop“... enz., zooals hier boven beschreven. In Hoffmann's „Raupen“ zoo ongeveer hetzelfde, evenals in Rühle's Palaeart. Lepid.

Dus twee generaties, zou men zoo zeggen. Dat is schijnbaar overeenkomstig de waarheid. Herinnert u, dat, benevens een afgevlogen en een gave vlinder, gevonden werden volwassen rupsen en eenige poppen. Sommige rupsen hebben nog den vlinder geleverd, de poppen allen. Nu is het duidelijk, dat nòch de in Augustus gevangen vlinders, nòch de gevonden volwassen rupsen en de poppen, nakomelingen kunnen zijn van de Augustus-generatie; daar zij juist die generatie geleverd hebben. Ze moesten dus alle afstammen van de in Mei ontpopte exemplaren. En zoo staan we hier voor het geval, dat van ongeveer in gelijke tijden gelegde eieren enkele het volkomen dier in twee à drie maanden (laatst van Mei tot 1 Aug. en 1 Sept. ongeveer, zie Snellen) leveren, terwijl andere eieren voor denzelfden cyclus bijna een jaar noodig hebben. Dit is nu wel niet heel bijzonder.

De heer B. Boon heeft in den voorgaanden jaargang dergelijke feiten geconstateerd voor het gaderde witje (*Pieris napi* L.). Toch blijft de vraag open, wat er van de Augustus-generatie, die we als eene „schijn-generatie“ zullen aan te merken hebben, terecht komt. Zie hier de vragen, die ik me stelde:

1. Blijft de Aug.-generatie overwinteren?
2. Zoo neen; legt zij nog eieren?
3. Zoo ja, wat komt daarvan dan terecht?

Indien de imago overwinterde, zouden de entomologen allicht een afgevlogen exemplaar in de eerste schoone voorjaarsdagen, lang vóór het uitkomen der overwinterde poppen, hebben ontdekt. En ofschoon het dier nu juist niet zoo bijster algemeen is, zoo is zijne levenswijze toch vrij nauwkeurig bekend, blijkens het aangehaalde uit Snellen en

anderen. De eerste vraag mag dus met veel gerustheid ontkennend beantwoord worden, te meer daar ik geneigd ben achter vraag 2 „ja“ te schrijven. Ik ontving den 15^{en} October door een kennis te Stavenisse nog een 36-tal takken van *Althaea officinalis*, geplukt op de vroeger beschreven vindplaats. Na nauwkeurig onderzoek bleken nog 5 rupsjes van den Halsbanddikkop zich gevangen gegeven te hebben. Ze waren los ingesponnen in hunne blaadjes.

De twee grootste waren volwassen en hunne woonblaadjes waren verdord. De drie andere zaten in groene bladeren; twee waren half volwassen en één nog daar beneden. Een groen blad was nog

Althaea officinalis L., in najaarsdosch; enkele verdroogde bladen en bloemen; talrijke zaaddoosjes, verkleind, arig ($\times \frac{3}{4}$)

versch aangegeten. Nu is de waarschijnlijkheid groot, dat deze laatste drie larven nakomelingen zijn van

de Augustus-generatie. Daarmede zou dan bewezen zijn, dat de Augustus-vlinders nog eieren leggen, die evenwel geen nakomelingen (zie vraag 3) kunnen leveren, aangezien de halfvolwassenen en daar beneden door het verdorren van het loof, gebrek aan voedsel zullen krijgen en bijgevolg van honger omkomen. Voorzichtigheidshalve spreek ik van „waarschijnlijkheid“. De zekerheid zal alleen verkregen kunnen worden door de vlinders van de schijngeneratie op hunne eieren, in het algemeen op hunne vruchtbaarheid, anatomisch en microscopisch te onderzoeken. Den 6^{en} November was reeds een van de halfwasjes gestorven door gebrek aan voedsel, na vele vergeefsche pogingen te hebben aangewend om aan zijnen eetlust te voldoen.

Bij de in Augustus gevonden rupsen was mij er niets van gebleken, dat zij hunne woonbladeren zouden behoeden voor afvallen, door ze met een spinseldraadje vast te hechten aan de *Althaea*-stam, maar bij de exemplaren, van 15 October waren er een drietal, die hun blad hadden vastgemaakt aan den stengel, naar ik tenminste meende te zien. De gedachte rees nu bij me, dat de rupsen het in 't najaar afvallen der bewoonde bladeren zouden voorkomen door deze met een ijl spinsel aan den stam te bevestigen. Een onderzoek in de dagen van Kerstmis tot Nieuwjaar 1901 ter plaatse ingesteld bracht juist het tegenovergestelde aan het licht. De *Althaea*-stengels stonden alle naakt. Nu is het niet wel aan te nemen, dat ik zoo ongelukkig zou geweest zijn *alle* daar levende halsbanddikkopjes te hebben bemachtigd en dus dienen we er wel toe te besluiten, dat de overwinterende rupsen met de bladeren afvallen, wat voor zeer velen zal beduiden: ondergang, vernietiging, dood. Immers *Althaea* groeit, zooals alle malven, gaarne op vochtige, moerassige gronden. De door mij opgespaarde stonden alle langs den kant van eene sloot, die in den zomer droog, maar 's winters bijna boordevol water staat. De afgevallen bladeren zullen dus op enkele uitzonderingen na, gevallen in de sloot of aan den onderkant er van, door het koude water bedolven en de rupsen hoogstwaarschijnlijk eenen ellendigen zondvloedsdood gestorven zijn.

Is deze veronderstelling juist, en mijne waarnemingen pleiten er voor, dan hebben we hier de reden, waarom de halsbanddikkopjes zoo weinig talrijk zijn, zelfs op plaatsen waar *Althaea officinalis* L. in ruime hoeveelheid groeit. Of zouden de toegesponnen bladeren als scheepjes op het water drijvende, hunne bewoners met den wind naar een veilige haven voeren? Het is mogelijk, doch niet waarschijnlijk. Ten slotte nog de mededeeling, dat ik van sluipwespen of sluipvliegen bij deze rupsen nog niets bespeurd heb.

Amsterdam.

J. H. SNIJDER.